

Bokanmeldelse

Kristoffer Chelsom Vogt

Men in Manual Occupations. Changing Lives in Times of Change
Cappelen Damm Akademisk 2017

Kaja Reegård

Forsker ved Fafo Institutt for arbeidslivs- og velferdsforskning

kar@fafo.no

Boka *Men in Manual Occupations* utfordrer vårt syn på utdanning og arbeid i dagens «post-industrielle kunnskapssamfunn». I en tid der teoretisk kunnskap blir verdsatt høyere enn praktisk kunnskap, bidrar boka med nyanserende, betimelige og viktige bidrag til det offentlige og akademiske ordskiftet. Leserne blir konfrontert med krevende normative spørsmål om ulike yrkers status, og forholdet mellom samfunnsnytte og allmenn anerkjennelse. Vogt viser hvordan menn i manuelle yrker posisjonerer seg i forhold til andre former for arbeid, der yrkeshierarkier med overordnede og underordnede posisjoner i aller høyeste grad gjør seg gjeldende gjennom en «skolifisering» av fagopplæringen og den skolebaserte, teoretiske kunnskapens hegemoni.

Utgangspunktet for boka er en observasjon av motsetningsfylte strømninger. Ifølge forfatteren gir den offentlige debatt inntrykk av at manuelt arbeid og praktisk kompetanse er passé. Samtidig er det stor etterspørsel etter faglært arbeidskraft innen håndverk og industri. Boka handler om dem på siden av dette post-industrielle kunnskapssamfunnet; de som ikke har meldt seg på «høyere utdannings-racet», nærmere bestemt menn med fagbrev i mannsdominerte manuelle yrker i Norge.

Boka er organisert i ni kapitler: innledning, bakgrunn, metode, fem empiriske kapitler og konklusjon. Videre har boka et todelt fokus: For det første, hvordan de faglærte mennenes tilnærminger til arbeid og utdanning har endret seg over tid, og for det andre, hvordan disse tilnærmingerne har utviklet seg over livsløpet. Basert på Vogts omfattende avhandlingsarbeid, består materialet av menn faglært mellom 1968–1978 og 1998–1999 som murere, tømrere, rørleggere, elektrikere, industrimekanikere, platearbeidere og industrirørleggere. Funn og analyser er basert på intervjuer og postal spørreundersøkelse, sett gjennom et *kontekstualisert livsløpsperspektiv med en biografisk fundert case-studie tilnær-*

ming. Gjennom sammenligninger av livshistoriene til to kohorter blir vi elegant ført inn i sammenføyningen mellom historisk tid og levde liv.

Leserne presenteres for disse mennenes livshistorier, erfaringer og tilnærminger til utdanning og arbeid – rammet inn av en kritisk behandling av dagens devaluering av praktisk kunnskap og utdanningseksplorasjonens antatte sosiale utjevningseffekter. I tråd med andre tenkere fremhever Vogt hvordan demokratisering av utdanning og meritokratiske prinsipper tvert om bidrar til å forsterke sosiale forskjeller. Når man er sin egen lykkes smed individualiseres suksess og dets motsats. Vogt viser hvordan overgangene mellom utdanning og arbeid så svært ulike ut for de to kohortene. Den yngre kohortens overganger sent på 90-tallet var nettopp preget av individualiseringens tidsalder. Det innebar at det var forventet at de fattet individuelle og uavhengige valg innenfor standardiserte og formaliserte institusjoner. Overgangene for den eldre kohorten på 60-70-tallet var derimot i langt større grad et eksplisitt familieanliggende forankret i en lokalsamfunnskontekst, ofte påvirket av de eldre mennene i lokalsamfunnet. Det var forventet at den eldre kohorten raskt bidro til familieøkonomien, og fagopplæringsystemet ga dem muligheter for dette. Begge kohortenes overganger var preget av innflytelse fra familie og eldre menn, samt ønsker om jobbsikkerhet, dog på ulike måter.

Livene til mennene som vi etter hvert blir kjent med gjennom Vogts beskrivelser, tar svært ulike retninger over tid, til tross for det samme utgangspunktet – faglært i mannsdominerte yrker. Prosessene som ga variasjoner i tilnærminger til utdanning og arbeid skyldtes ulike kombinasjoner av gjensidig samspill mellom familiebakgrunn, strukturelle forhold, handling, personlighet og kanskje mest av alt, motivert ut fra ulike typer arbeids erfaring. Dermed endret også tilnærmingene til arbeid seg etter hvert som selve arbeidet endret seg.

Tilnærming til utdanning og arbeid er videre knyttet til forventning om, og faktiske karrieremuligheter internt i bedriften, som Vogt kaller oppadstigende mobilitet. For begge kohortene var avansering oppover i bedriftens hierarki forbundet med ønsker om å ta kontroll over produksjonsprosessen, ofte for å foregripe faren for å bli utbrent, da manuelt arbeid er fysisk krevende. Ønsket om oppadstigende mobilitet var imidlertid ikke viktig for *alle* mennene i Vogts studie. I tråd med dagens økte krav til formell utdanning, både som inngangsbillett til arbeidslivet, men også nødvendig for mobilitet *etter* inntreden på arbeidsmarkedet, møtte den yngre kohorten større barrierer i form av krav om formelle kvalifikasjoner sammenlignet med den eldre kohorten.

I boka beskrives også mennenes liv utenfor jobb. Vogt finner at disse analysene var viktige for å få en dypere forståelse av deres tilnærminger til utdanning og arbeid. Mennene i begge kohortene utførte en mengde praktiske oppgaver i hjemmesfæren som var relatert til sitt yrke – lært gjennom samarbeid på tvers av generasjoner mellom far og sønn. Utover økonomiske fordeler, ga «det å fikse ting hjemme» mestringsfølelse, selvtillit og en arena for tilknytning mellom generasjoner. Med Vogts begrepsbruk, inngår mennene i dialog med objekter.

Manuelt arbeid, som objektbasert arbeid (fokusert rundt ting), blir differensiert fra det Vogt kaller analysebasert arbeid (fokusert rundt tekster/ideer/symboler) og relasjonsbasert arbeid (fokusert rundt mennesker). Denne inndelingen brukes til å illustrere hvordan mennene i studien posisjonerer seg i forhold til andre former for arbeid. Kontrasten til

stillesittende kontorarbeid blir vektlagt, noe som i litteraturen har blitt tilskrevet kløften mellom ledelse og arbeidere. Til tross for at hierarkiske strukturer i bedriften gjør seg gjeldende, finner Vogt, tvert om, samhandling, samarbeid, fellesskap og felles interesser mellom ledelse og arbeidere.

Vogt avslutter med å råde dagens utdanningsforskere til å være forsiktige med bruk av verdiladede og normative begreper, som at noen er *bedre* utdannet enn andre, at noen jobber er mer *interessante* og *meningsfulle* enn andre, eller at begreper som *kunnskapsarbeid* og *kreativt* arbeid er forbeholdt yrker som krever akademisk utdannelse.

Etter min mening går bokas bidrag i særlig to retninger. For det første gir den et unikt innblikk i en verden og til mennesker som sjelden bryter lydturen i dagens samfunn. Vogt bidrar til en synliggjøring av en usynliggjort gruppe i samfunnet; menn i manuelle yrker. Boka adresserer det såkalte «fraværende mellomstaket» (missing middle) i litteraturen. Det vil si at det i overveiende grad er de «spektakulære» og marginaliserte (som for eksempel «NEETs», unge utenfor utdanning og arbeid) på den ene siden, og grupper med høyere utdanning på den andre siden som får størst oppmerksomhet. Med sin bok gir Vogt stemme til dem med såkalte mellomliggende kvalifikasjoner. Fagopplæringens rolle i å tilrettelegge for forutsigbare og transparente overganger mellom utdanning og arbeid er anerkjent, men som Vogt skriver, faglært kompetanse underordnes akademisk kompetanse tilegnet gjennom høyere utdanning.

Den andre retningen som jeg mener boka særlig bidrar til, er sosiologisk forståelse gjennom såkalt konseptuell generalisering. Dette gjør Vogt gjennom utvikling av flere empirisk funderte typologier, som for eksempel over den yngre kohortens ulike former for kunnskap i utdanningsvalgssituasjoner (erfæringsbasert, observasjonsbasert og informasjonsbasert), eller den allerede nevnte typologien over ulike typer arbeid (objektbasert, analysebasert og relasjonsbasert). Potensialet for konseptuell generalisering ligger i at typologiene, som analytiske konstruksjoner, kan prøves på andre forskeres materiale.

Vogt benytter seg av en kontekstualiserende tilnærming. Det er imidlertid et kontekstualiserende aspekt jeg savner i boka. Det dreier seg om hvordan det manuelle arbeidets karakter har endret seg over den aktuelle 50-årsperioden, og hvordan disse endrede strukturelle innrammingene virker (ulikt) inn på menneskes erfaringer og tilnærminger til utdanning og arbeid. Selv om Vogt argumenterer for at det er mer relevant å studere relasjonen mellom spesifikke typer av erfaringer og handling, fremfor trekk ved – og forskjeller mellom – de spesifikke yrkene eller individene for å forstå prosessene som ligger bak menneskes forskjellighet i livsløp, er det nærliggende å tenke seg at det omfanget manuelt arbeid har endret seg i, i løpet av denne tidsperioden som følge av ny teknologi, nye produksjonsmåter, økt kundeeksponering, økt konkurranse og arbeidsinnvandring, ville vært relevant å trekke inn i større grad enn det Vogt har gjort i sine analyser. Annen forskning viser eksempelvis hvordan styrkeforholdet mellom arbeidsgivere og arbeidstakere på byggeplasser i Norge har forskjøvet seg som følge av stor tilstrømming av arbeidsinnvandrere¹ – et forhold som Vogt finner, motsatt, er kjennetegnet av samhold og felles interesser.

1. Haakestad, H. og J. H. Friberg (2015). Arbeidsmigrasjon, makt og styringsideologier: Norsk byggenæring i en brytningstid. *Søkelys på arbeidslivet*, 32, 182–205.

Jeg synes det er prisverdig at boka retter søkelyset mot problematiske aspekter ved samfunnets oppvurdering av akademisk kunnskap, og samtidig en nedvurdering av praktisk kunnskap og faglært arbeid. Her kan boka leses inn i en større sammenheng i lys av Richard Sennetts *The Craftsman* (2008), danske Mattias Tesfayes *Kloge Hænder* (2013) og Jonas Bals *Hvem skal bygge landet?* (2017). Samtidig kan man spørre om Vogt bidrar til å romantisere og eksotifisere manuelt arbeid og mennene som fyller dem. Utdanningsgapet som har økt dramatisk siden 70-tallet i menns disfavør, får lite oppmerksomhet i boka. En mulig uønsket konsekvens av boka (og andre med tilsvarende agenda) er at de kan bidra til å underkommunisere det forholdet at gutter er i ferd med å sakke akterut (selv om det fortsatt er flest mannlige professorer, og de leder an i lønnskampen). Vogt tematiserer den vanskelige balansen mellom et storsamfunn som bør gi signaler om at faglært arbeid er godt og godt *nok* – samtidig som at videreutdanningsveiene må styrkes for å gi mulighet til sosial mobilitet. Den relative deprivasjonen over å stå på siden av «utdannings-racet» øker over tid ettersom stadig flere unge tar høyere utdanning i dag, sammenlignet med tidligere.

Avslutningsvis kunne jeg ønske at boka var tydeligere om sine (potensielt vektige) implikasjoner. Fra mitt ståsted bør boka kunne danne grunnlag for en fornyet debatt om behovet for – og kompetansen til morgendagens fagarbeidere i lys av ny teknologi innenfor et «kunnskapssamfunn» som driver videre med uforminsket styrke. Gjennom solid sosiologisk håndverk som kombinerer endring over historisk tid og livsløp, har boka bidratt med kunnskap som, nettopp, vil stå seg over tid.